

Från redaktionen

Både i dags- och fackpress förs ständigt en diskussion om bebyggelsens utformning och bostadspolitiska mål. Det är viktigt att kvinnor och kvinnors villkor ingår i denna debatt eftersom kvinnors vardag beskärs både i tid och rum på ett helt annat sätt än mäns. Hemmet är kvinnors arbetsplats – inte bara en plats för avkoppling. I hemmet består kvinnors liv av en mångfald skilda arbetsuppgifter, oftast oavlönade, ständigt återkommande och utan långvariga synliga resultat. Detta arbete som består av tvätt, matlagning, disk och inköp samt annat vårdnadsarbete går inte att tidsplanera eller rationalisera.

Vikten av en funktionell och välorganiserad bostad har sedan länge uppmärksamats i svensk bostadspolitik. Trettiotalets låga nativitet, krisen i befolkningsfrågan, fick svenska politiker att formulera en

bostadspolitik som skulle underlätta för arbetarklassen att bilda familj. Hemmets Forskningsinstitut bildades för att skaffa kunskaper om hur kvinnans arbetsbörda i hemmet kunde underlättas genom bättre hushållsredskap och rationell köks- och bostadsplanering. Men någon medveten satsning på forskning om kvinnors krav på den yttre miljön har vi ännu inte sett. En del kvinnoforskare har börjat koppla samman kvinnors vardag med den byggda miljön och börjat ställa frågor av typen: Hur drabbar bostadsplaneringen kvinnor? Vart leder kvinnornas kamp i bostadsfrågan? På vad sätt bidrar boendet till att upprätthålla skillnaderna mellan kvinnor och män?

Lena Jarlöv visar i sin artikel 'Kvinnoperspektiv på fritidsboendet' att fritidshuset innebär skilda saker för kvinnor och män. För män blir det 'hamnen i en hjärt-

lös värld', som ger dem möjligheter att använda fritiden kreativt. I sin artikel visar *Lena Jarlöv* också att det oftast är män som vill utvidga boendet i fritidshus.

Grannskapsplaneringen svarar inte längre mot kvinnors vardagsvillkor

Det är alltså inte nog med att kvinnor själva väljer var de vill bo, de har inte heller någon kontroll över närmiljöns utformning! *Mats Franzén* och *Eva Sandstedt* diskuterar i sin artikel ett av de planeringsideal som präglade efterkrigstidens bostadsplanering – 'grannskapsplaneringen'. Utgångspunkten för denna var enligt författarna att den hemarbetande kvinnans vardag skall underlättas. Butiker, daghem, tvättstugor etc, skulle finnas inom ett överblickbart socialt och geografiskt område – grannskapet. *Franzén* och *Sandstedt* menar att arbetarklassen upptog intimfamiljen som livsideal. Märkligt nog sammanfaller den ökade förvärvsfrekvensen bland kvinnor under 1970-talet med tillkomsten av de gränslösa villamattorna – helt i avsaknad av tom det embryo av kollektivism som präglade den tidiga grannskapsplaneringen.

Fysiska lösningar på kvinnors vardagsproblem

Ett annat försök att förändra kvinnors vardag är kollektivhuset. *Dick Urban Vestbros* genomgång av kollektivhusens öde visar hur en konkret, fysisk lösning på kvinnors problem att förena vårdnadsarbete och förvärsarbete ständigt hindrats.

Dolores Hayden visar i sin senaste bok *The Grand Domestic Revolution: A History of Feminist Designs for American Homes, Neighbourhoods and Cities* vad som kan förverkligas när kvinnor tar saken i egna händer. *Dolores Hayden* lyfter här fram exempel på förverkligade lösningar på kvinnors vardagsproblem – tex grannskapskök, matlag, daghem och tvättstugor. Härigenom skapade kvinnor nya former för sitt vardagsliv och annorlunda stadsformer med ombonade, livgivande grannskap.

Herrum – damrum – hjärterum

Sedan länge har kvinnor ägnat sig åt att göra vardagen vacker. Oavsett kultur, historisk epok eller samhällsställning har kvinnor även under de hårdaste ekonomiska villkor, funnit vägar att göra det nödvändiga vackert. Hemmet och vardagen är i bästa fall den del av verkligheten där kvinnan får lov att realisera tanke i handling, och där har hon strävat efter skönhet. Skönhet är en viktig del av kvinnokulturen och har varit så länge. Redan 1897 skrev *Ellen Key* följande i artikeln 'Skönhet i hemmet':

'Att det nyttiga är aktningsvärt, inse alla kvinnor, att det sköna är älskvärt inse många, men att harmonien mellan det nyttiga och sköna är det enda eftersträvansvärda – hur, mången inser detta?'

Den tyska arkitekten *Margrit I Kennedys* idéer om ett kvinnligt formspråk knyter an till detta. Hon menar att detta formspråk har utvecklats till fulländning i vissa tidigare samhällen. I dagens samhälle är detta formspråk förtryckt och det gäller att återerövra det. Ett exempel på sådana återerövringsförsök är *Women's School of Planning and Architecture* i USA. Det är en tvåveckors sommarkurs för kvinnor där arkitekter och planerare möter andra kvinnor under otraditionella former för att söka återerövra ett kvinnligt formspråk och skaffa kunskaper om det nuvarande planeringssystemet för att kunna göra sina röster hörda och för att få kvinnors intressen i den fysiska miljön tillgodosedda. Denna kurs har pågått under sju somrar och här har begreppet 'a heartroom' myntats. 'A heartroom' är ett rum utan nyttofunktioner, ett rum för skönhet och glädje, för kvinnors rekreation.

Vardagsspråket är avslöjande. Begreppen herrum – damrum visar klart var man anser att kvinnorna har sin plats. Det är dags att protestera mot denna placering! De nordiska organisationerna *Kvinnepolitisk planforum* i Norge, *Kvinder i Byggsektorn* i Danmark, *Rakentaa Ja Asua* *Nahisten Ehdoilla* i Finland och *Kvinnors Bygg-*

forum i Sverige inger hopp om att kvinnorna i Norden inte finner sig i att kvinnors krav på fysisk miljö negligeras! Skall vi kunna gå från damrummet till hjärterummet räcker det inte med att formulera enkla funktionskrav, som man mest sysslat med inom svensk planering. Det krävs kunskaper av helt annan art än de som producerats hittills. Kunskaper krävs som gör det möjligt att visa på nya handlingsmöjligheter, möjligheter som inte längre förnekar kvinnors villkor utan medverkar till att frigöra kvinnor.

I försöken att få denna kunskap är det inte tillräckligt att peka på vad som inte gjorts och hur situationen ser ut idag. Vi ska istället försöka hitta exempel som kan hjälpa oss att peka på alternativen. Det är i detta perspektiv som *Dolores Hayden* och *Margrit I Kennedys* artiklar kan ge oss ett första steg i en ny riktning. *Margrit I Kennedy* pekar i sin artikel på att kvinnorna var de som ursprungligen byggde i de flesta samhällen. Denna historiska kunskap har emellertid gått förlorad och nämns överhuvud inte i arkitekturhistorien. Vi får inte heller veta att kvinnor fortfarande har denna roll i många så kallade utvecklingsländer. Hon fortsätter med att säga att arkitekturen återspeglar en viss tids tekniska framgångar men också individuella och sociala värderingar. Byggande har blivit en specialiserad aktivitet, som domineras av män och manliga värderingar och resultatet har blivit en växande brist på överensstämmelse mellan verkliga sociala och psy-

kologiska behov och den byggda omgivningen. Hon pekar också på möjligheten att arkitekturen skulle få en annan form som svarar mot kvinnors värderingar om det var kvinnor som byggde och planerade.

Nu är det dags att bygga på kvinnors villkor

I Sverige har vi nu byggt färdigt Miljonprogrammet som kom till för att häva bostadsbristen. Idag gäller det inte längre att bara massproducera bostäder utan idag gäller det också att vårda och bevara befintlig miljö och korrigera begångna misstag. Det är dags att ta kvinnors erfarenheter på allvar. Kvinnor får i orimligt stor utsträckning bära bördan av Miljonprogrammets torftiga miljöer. De vet av egen erfarenhet var bristerna finns och vad som behövs för att områdena ska bli livsvänliga och vackra.

Bostadsplaneringen befinner sig i en brytningstid, dess ideologibildning i en kris. Den senaste modeflugan på arkitekturfronten kallas Postmodernism. En rörelse som främst ägnar sig åt diskussion om skönhet och tradition. Postmodernisternas stadsplaner och fasader i klassisk dräkt är ensamma ingen lösning för någon, allra minst för kvinnor. Skönhet utan funktion är ingenting för oss. Våra fysiska omgivningar skall både fungera för de människor som vistas där och samtidigt ge skönhetsupplevelser!